

אידיאה

ד"ר נאוה סביליה שדה, 2022

"ועכשיו, נסה לעקוב אחרי דברי כמיטב יכולתך: מי שהתחנך בתורת האהבה עד לשלב הזה, והתבונן בדברים היפים בסדרם הנכון, הרי שבהתקרבו אל סוף הדרך יראה פתאום דבר מה נפלא שהוא יפה מטבעו; אותו דבר עצמו, סוקרטס, שהוא תכלית כל העמל הזה. והדבר הזה הוא בראש ובראשונה נצחי, אינו מתהווה ואינו כלה, אינו גדל ואינו פוחת, וגם אינו יפה בחלקו ומכוער בחלקו, ולא פעם יפה ופעם מכוער, ולא יפה מבחינה אחת ומכוער מבחינה אחרת, וגם לא יפה כאן ומכוער שם, כגון יפה בעיני אלה ומכוער בעיני אחרים. והדבר היפה הזה גם לא יופיע לפניו בתור פרצוף או ידיים או כל דבר אחר שהגוף נוטל בו חלק, ואף לא בתור איזשהו טיעון או מדע, ובוודאי לא כחלק ממשו או אחר, כגון בעל חיים או הארץ או השמים או מה שלא יהיה. אלא רק הוא עצמו, כשלעצמו ובתוך עצמו, אחיד בצורתו ונצחי..."

מתוך: אפלטון, המשתה, שורות 210-211

אידיאה הוא מושג אפלטוני מובהק, שלמעשה, עומד בבסיס המחשבה הקלאסית. אידיאה היא תמצית ההוויה של הַיְשִׁים, או מהותם המוחלטת. המחשבה העתיקה הבחינה בין אידיאה – המהות המושגית, המופשטת והרוחנית, שהינה נצחית ובלתי משתנה; לַפְנוֹמֵנָה – התופעה הגשמית, החומרית, שאינה קבועה ונתונה לשינויים פיזיים. דוגמא מוחשית לכך היא למשל דימוי של שולחן: קיימים אינספור סוגים ועיצובים של שולחנות, אולם ה'אידיאה' של השולחן היא אובייקט אופקי ניצב שנועד להכיל על גבו חפצים.

יונתן אולמן, 'א', עלי זהב על קרטון

בכתבים האפלטוניים נדונו בתחילה האידיאות של מושגים מופשטים, כגון – האידיאות של הטוב, הצדק, היופי והאהבה, כאשר המתמטיקה והגיאומטריה נתפסו כמייצגות את האידיאות המופשטות ביותר של המחשבה. עיקרון האידיאה השפיע באופן מכריע על האמנות היוונית, בעיקר הארכאית והקלאסית, שנטתה לדימויים גיאומטריים ומופשטים, או פיגורטיביים מוכללים. ואכן, ההכללה והתבניתיות, ויצירת דימוי של אב טיפוס, היא המאפיין הבולט ביותר באמנות ציור הכדים והפיסול היווני העתיק.

הנטייה ליצירת דימויים מוכללים ותבניתיים, בבחינת התבוננות-על המבקשת לבטל עד כמה שאפשר מאפיינים גשמיים, היא זו שעמדה במוקד העניין של זרמים במודרניזם בתחילת המאה העשרים. ביצירתם של אמנים כגון פיקאסו, ברנקוזי, מונדריאן ואף מאטיס קיימת נטייה להכללה ותבניתיות, כניסיון לתאר את המהות והתמצית הרעיונית של דימוי כלשהו.

הנטייה להכללה וחיפוש אחר המהות קיימת ביצירתם של אמנים/ות רבים/ות לאורך כל תולדות האמנות, והתערוכה 'אידיאה' עוסקת בנטייה זו ביצירתם של אמנים/ות ישראליים/ות עכשוויים/ות. תערוכה זו מבקשת להקיף את ההיבטים השונים הנגזרים מעקרון האידיאה, והתממשותו האמנותית בהקשרים שונים.

הרצון להכליל וליצור עיקרון אידיאי של תופעות גשמיות בא לידי ביטוי בהיבטים מופשטים, כגון: האידיאה של התנועה או ההבעה האנושית, האידיאה של האות הכתובה, והאידיאה של ההויה התרבותית; וכן בהיבטים חומריים, כגון – האידיאה של הגוף הגשמי, או האידיאה של הטבע והנוף. לנוכח מגוון ביטויים אלו, השאלה המתבקשת היא: האמנם ניתן לייצג את האידיאה ביצירת האמנות? שאלה שנשארת פתוחה למחשבה ולפרשנות של הצופים/ות.